

Ўзбекистон РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС

ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

АНДИЖОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти кафедраси

**Тарих факультети тарих йўналиши 4-курс талабаси
Абдуллаева Дурдона**

**ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ БАРПО ЭТИШДА
МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ.
МАВЗУСИДА ЁЗГАН**

РЕФЕРАТИ

Андижон - 2016

**МАВЗУ: ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ БАРПО
ЭТИШДА МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ
ЎРНИ.**

Режа:

КИРИШ

1. Демократик жамиятнинг миллий-маънавий негизлари, умумбашарий тамойиллари, қадриятлар тушунчаси ва уларнинг демократик жамият қуришда ақс этиши.
2. Ўзбекистонда демократик жамият барпо этишда миллий ва умумбашарий қадриятларнинг уйғунлашуви ва унинг тарихий аҳамияти
3. Миллий ва маънавий ўзгаришларнинг давлат ва жамият қурилишида ақс этиши

ХУЛОСА:

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

К И Р И Ш

Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти фанининг ўқитилиши бир томондан мамлакатимизнинг мустақилликка эришишининг самараси билан боғлиқ бўлса, иккинчидан, мустақиллик туфайли Ўзбекистон танлаган тараққиёт йўлининг устувор йўналишини демократик жамият қуриш билан боғлиқ эканлигини кўрсатади. Демократик жамият қуриш мақсадлари эса кўп қиррали жараён бўлиб, кўпгина муаммоларни ўз ичига олади. Бунда асосан икки муҳим жиҳат: демократик жамият қуришда дунё мамлакатлари эришган ютуқлар, умум эътироф этилган тамойиллар, иккинчидан ҳар бир мамлакат ёки халқнинг ўзига хос, миллий-маънавий хусусиятларини ҳисобга олиш бу фанни ўрганишда алоҳида аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси ҳам мустақиллик туфайли демократик жамият қуришни асосий мақсад қилиб белгилаб олди. Унинг миллий-маънавий меросимизга, миллий давлатчилик соҳасидаги кадриятларимизга таянган ҳолда «ўзига хос ва мос тараққиёт йўлини танлади» ҳамда фуқаролик жамияти қурилиши билан боғлиқ вазифаларни аниқлаб олди. Ўзининг маънавий кадриятларига, меросига таянмаган, уни ҳисобга олиб умумбашарий кадриятлар, тамойиллар билан уйғун қурилмаган жамиятни ҳақиқий демократик жамият деб бўлмайти.

Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти фани ҳам, ижтимоий-гуманитар, сиёсий фанларда эътироф этилган фанни ўрганиш объекти, предмети хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, уни демократик жамият қуриш қонуниятларини ўрганишга татбиқ этади. Айни пайтда бу фаннинг ўзига хос хусусиятлари, объекти, предмети ва қонуниятлари, тушунчалари борлигини эътироф этади. Мамлакатимизда барпо этилаётган демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти тўғрисида ўқувчиларда муайян билим, кўникмалар ҳосил қилишни назарда тутаяди.

Бу фанни ўрганиш жараёнида ўқувчилар Ўзбекистонда демократик жамият қурилишининг назарий асослари, у тўғрисидаги қарашларнинг шаклланиши ва ривожланиши билан танишиш имкониятига эга бўлсалар, айти пайтда Ўзбекистон жамияти тўғрисида, унинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий ҳаётини эркинлаштириш, демократиялашиши билан боғлиқ хусусиятлар, йўналишлари ҳамда унга эришиш механизмлари тўғрисидаги яхлит тасаввурга ҳам эга бўладилар. Бу - Ўзбекистоннинг тутган йўли, мақсад ва йўналишларини билишга ҳамда бошқа давлатлар, мамлакатлардан фарқли жиҳатларини кўришга имконият беради.

Ўзбекистон тўғрисида, Ўзбекистонда кечаётган демократик жамият билан боғлиқ бир томонлама илмий асосга ва холисликка таянмаган айрим қарашларни чекланганлигини билиб олишларида ҳам ёрдам беради.

Ўзбекистонда демократик жамият қурилиши билан боғлиқ ўзгаришларга, ютуқ ва муаммоларга, фақат унинг ўзига хос хусусиятларини эътироф этган ҳолдагина тўғри баҳо бериш мумкин. Бунга ҳеч қачон бошқа бир мамлакат, у ердаги демократияга ёндашувдан келиб чиқиб, тўғри баҳо бериб бўлмайди. Бундай ёндашув холис эмас. Чунки, демократик жамиятни бирон-бир мамлакатга қиёсан ягона андоза асосида қуриб ёки бошқа Халқларга уни кўчириб ўрнатиб бўлмайди. Демократик жамият қурилиши ўзининг хилма-хил миллий меросларига эга бўлади. Хар бир халқ демократияни ўзининг миллий-маданий мероси, сиёсий менталитети, феъл-атвори, қадриятлари орқали кўради ҳамда демократиянинг умумбашарий мано ва мазмунини бойитишга ҳисса қўшади.

Бу билан боғлиқ қонуниятларни ҳисобга олиш, уни ўрганиш Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти фанини пухта эгаллашга ёрдам беради.

Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти фанини ўқитиш бўйича дастлабки тажрибалар тўпланмоқда. Бу тўғрида фаннинг тузилиши, предмети ва объекти тўғрисида ҳам тасаввурларимиз тобора ойдинлашиб бормоқда. У доимо бойиб ва тўлдирилиб бориши табиий.

1. Демократик жамиятнинг миллий-маънавий негизлари, умумбашарий тамойиллари, қадриятлар тушунчаси ва уларнинг демократик жамият қуришда ақс этиши

Ўзбекистонда демократик жамият қуришнинг миллий, умумбашарий тамойиллари ва қадриятларининг методологик асослари, илмий ва амалий жиҳатлари Президент И.А.Каримов асарлари, нутқларида кенг ҳамда чуқур ёритилган. Маълумки, «тамойил» тушунчаси - **йўналиш**, рус тилида қўлланиладиган «**тенденция**» сўзи эса, асли лотинчадан келиб чиққан бўлиб, «тамойил» атамасининг муқоболдир. Президент И.А.Каримов асарларида “тамойил” ва “йўналиш” сўзлари синоним сифатида қўлланиб келинмоқда. Агар бу сўзларнинг маъносига эътибор қаратилса, улар жамиятнинг турли жаҳаларида объектив, такрорланувчан, устувор ҳодиса сифатида кўзга ташланади. Демак, жамият ҳаётида “тамойил” ёки “йўналиш” маълум бир жараёндаги қонуниятни ўзида ақс эттиради.

Қадриятлар – жамиятда кишилар ўртасида обрўга, эътиборга ҳурматга нуфузга, аҳамиятга эга кишилар муносабатлар, ҳолатлар моддий нарсалар ва маънавий бойликлар йиғиндисидир. Қадриятлар кишиларнинг моддий турмуш даражаси, шароити, имкониятлари асосида шаклланади ва ривожланади. Қадриятларнинг ижтимоий аҳамиятини англаш кишиларнинг истиқбол вазибаларини туғри тасаввур қила билиш имконияти билан ҳам боғлиқ. қадриятларнинг турлари: 1) Инсон яшаб турган моддий муҳит билан боғлиқ бўлган қадриятлар. 2) Анъаналар, урф-одатлар ва маросимларда намоён бўладиган ахлоқий қадриятлар. 3) Инсоннинг ақл-идрок ва амалий фаолитяти заминида шаклланган меҳнат малакалари ва кўникмалари, билим ва тажрибалари, қобилият ва истеъдодларида намоён бўладиган қадриятлар. 4) Одамлар ўртасидага жамоатчилик, ҳамкорлик, хайрихоҳлик ҳамжиҳатликка асосланган қадриятлар. 5) Кишиларнинг ёши, касби, жинси ва Ирқий хусусиятлари билан боғлиқ бўлган қадриятлар.

Демак, демократик, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуришда умуминсоний, минтақавий миллий, диний кадриятлар муҳим аҳамият касб этади. Агар умуминсоний минтақавий кадриятлар барча инсон ва миллатлар учун хос бўлган умумий тушунча бўлса, минтақавий кадриятлар маълум бир ҳудуд учун тааллуқли бўлганлиги билан характерланади. Миллий кадриятлар умуминсоний ва минтақавий кадриятлар билан биргаликда мавжуд бўлади ва ривожланади.

Демократик, фуқаролик жамиятини қураётган Ўзбекистон учун ана шу миллий кадриятларини, ўзини англаган, Ватани учун фидоий ёшларни тарбиялаш вазифаси туради. Бундай шароитда фуқаролик жамияти қуришда мазкур кадриятларни ўрни бекиёсдир.

Ўзбекистон аҳолисининг бозор иқтисодига асосланган демократик жамият қуришида истиқлолимизнинг дастлабки йилларидаёқ Президент И.А.Каримов қуйидаги миллий тамойилларга жамоатчилик диққатини қаратди. Бу миллий тамойиллар И.А. Каримовнинг 1992 йилда ёзилган “Истиқлол йўли: муаммолар ва режалар” ҳамда “Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли” асарларида илмий жиҳатдан ҳар томонлама асослаб берилди. Кейинчалик Юртбошимиз бу тамойилларни турли ҳаётий мисоллар ва далиллар асосида ёритди. “Бозор иқтисодиётига ўтар эканмиз, миллий, тарихий турмуш тарзимизни, халқимиз урф-одатларини, анъаналаримизни, кишиларнинг фикрлаш тарзини ҳисобга оламиз. Ўзбек халқи азалдан **жамоа туйғусига мойил**”,¹ - деб ёзган эди И.А.Каримов. Бу **биринчи тамойил** бўлиб, бозор иқтисодиётига ўтишда ўзбек халқининг ўзига хослиги, унинг бой тарихий анъаналари, ўзига хос фикрлаш тарзининг қадимги даврлардан бошлаб жамоа сифатида аҳил бўлиб яшаш менталитетини кўрсатиб турибди.

Иккинчи тамойил ҳақида И.А.Каримов шундай деб ёзади: “Мустақил давлатимизнинг сиёсатини белгилаб олар эканмиз, **ислом динимизни**

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафқура. 1-т.-Т.:Ўзбекистон,1996,11-бет

албатта назарда тутишимиз керак, негаки дин турмуш тарзимизга, маънавий кадриятларимизга, кишилар онгига ўзининг ўчмас муҳрини босган.”²

Учинчи миллий тамойил сифатида Президентимиз “Ўзбекистондаги демографик вазиятни албатта ҳисобга олиш зарур”³ деб уқтиради. Маълумки, юртимизда аҳолининг табиий ўсиш суръати жуда катта бўлиб, меҳнат ресурсларининг ортиб бориш даражаси ҳам шунга мос келади. Қолаверса, аҳолининг 60 фоизидан кўпроғи қишлоқларда истиқомат қилишади.

Тўртинчи тамойил, бу – Ўзбекистоннинг кўп миллатли давлат эканлиги. Унда 130 дан ортиқ миллат, элатлар яшайди ва улар 18 диний конфессияларга мансуб.

Бешинчи тамойил, бу Ўзбекистоннинг геосиёсий жиҳатдан қулай маконда жойлашганлиги, қадим қарвон йўлларининг бизнинг Ватанимиз худудидан ўтганлиги, турли цивилизацияларнинг Марказий Осиёда туташганлиги ҳамда бугунги кунда ҳам минтақамизнинг Шарқ билан Ғарб дунёси ўртасида муҳим бўғин эканлигидадир.

Олтинчи тамойил “Ўзбекистонда ислохотлар ўтказишга мавжуд табиий иқлим, шарт-шароитлари”нинг катта таъсир кўрсатишидан иборат.⁴

Еттинчи тамойил – “Ўзбекистон ўзининг сиёсий ва иқтисодий мустақиллигини таъминлаш учун етарли салоҳиятга эга”⁵. Яна бир муҳим тамойил сифатида И.А.Каримов “кейинги ўн йиллар мобайнида маълум кадриятларга эга бўлган кишиларнинг муайян **ижтимоий онги шаклланишини** ҳам эътиборга олмаслик мумкин эмас”, деб уқтиради. Гап шундаки, мустақилликдан олдинги 130 йилдан кўпроқ давр мобайнида халқимиз ўзининг миллий, маданий, моддий бойликларидан беғоналашди. Жаҳон ҳамжамиятидан бутунлай ажралиб қолди. Шу сабабли, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамияти билан интеграциялашувида бу вазиятни ҳисобга олиш мақсадга мувофиқдир.

² Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-т.-Т.:Ўзбекистон,1996,12-бет

³ Ўша манба, 12-бет

⁴ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура.1-т.-Т.:Ўзбекистон,1996, 13-бет

⁵ Ўша манба, 13-бет.

Шундай қилиб, ушбу тамойиллар ёки тараққиётнинг «ўзбек модели» Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятига ўтишининг ҳамда унинг жаҳон ҳамжамияти билан изчиллик асосида интеграциялашув концепциясининг негизини ташкил этади.

Маълумки, бозор иқтисодиётига босқичма-босқич изчиллик билан ўтаётган Ўзбекистон Республикаси 1994 йил охири 1995 йил бошларида ислохотлар ўтказишнинг иккинчи босқичига кўтарилди. Бу давр ичида мамлакатимизда нафақат кучли ижроия ҳокимиятига асосланган Президентлик республикаси шаклланди, балки умуминсоний ҳамда миллийликка асосланган замонавий парламент – Олий Мажлисга кўппартиявийлик, муқобиллик, ҳурфикрлик асосида сайловлар ўтказилиб, жиддий қадам қўйилди. Тўғри ҳали бу том маънодаги профессионал парламент эмас эди. Аммо иқтисодий, маданий, маънавий соҳалар каби ижтимоий-сиёсий соҳада ҳам ислохотлар эволюцион йўл билан олиб борилдики, бу жамиятимизда барқарорликни таъминлаш учун асос бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 1995 йил 23 февралда I чақириқ Олий Мажлисининг I сессиядаги маърузаси “Ўзбекистон сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари” деб номланиши бежиз эмас. Мазкур маърузада Юртбошимиз Шарқда, қолаверса Ўзбекистонда дунёвий, демократик жамият барпо қилишнинг **уч муҳим тамойили** устида тўхтаб, уларни илмий жиҳатдан асослаб берди. Хўш, Ўзбекистонда қурилаётган демократик, адолатли фуқаролик жамиятининг шаклу-шамойили қандай бўлиши керакқ “Шарқда, - деб ёзади И.А.Каримов, - демократик жараёнларнинг, қадимдан шаклланган ўзига хос ва ўзига мос хусусиятлари бор. Шарқда демократик жараёнлар **узвий равишда ва аста-секин тараққий** топади. Бу соҳада инқилобий ўзгаришлар яшашга уринишлар ғоят нохуш, ҳатто фожиаги натижаларга олиб келади. Инқилобни ғарб олимлари ҳам “ижтимоий тараққиётнинг ибтидоий ва ёввойи шакли” деб атаганлар. Табиийки, бундай йўл бизга асло тўғри келмайди”⁶. Шу

⁶ Каримов И.А Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3 Т., -Т.: «Ўзбекистон» 1996, 8-9 бетлар.

Ўринда демократик жамият куришнинг миллий, умумбашарий тамойилларида шарқона қадриятлар қандай ўрин эгаллайдиқ, деган савол туғилади. Агар эътибор билан қаралса, бу ўринда жараёнлар сўзи тамойиллар маъносини ҳам англашмоқда. Тўғри, **иккинчи тамойилни** Президентимиз демократлаштиришнинг **“иккинчи муҳим шarti”** деб номлаган. “Жамиятни демократлаштиришнинг иккинчи муҳим шarti **одамларнинг тафаккури ва ижтимоий савияси** билан демократик ўзгаришлар даражаси ва суръатлари бир-бирига қанчалик мутаносиб бўлишига боғлиқдир”⁷. Фикримизча, мазкур тамойил умумбашарий тамойилдир. **“Учинчидан,** - деб таъкидлаган эди И.А.Каримов, – демократик жараёнлар **халқимиз миллий маданиятининг ўзига хос жиҳатларини,** унинг табиатини ўзида мужассам этмоғи керак. Маълумки, Фарб намунаси кўп ҳолларда индивидуализм фалсафасига таянади ва оммани ҳаддан ташқари сиёсийлаштиришга олиб келади”⁸. Демак, миллий тамойиллар билан бирга минтақавий тамойиллар ҳам мавжуд. Кўриниб турибдики, И.А.Каримовнинг таъкидлашича, демократияни шакллантиришда Ўзбекистон учун Фарб намунаси эмас, кўпроқ Шарқ тажрибаси қўл келади. “Осиё” минтақаси ва мусулмон Шарқдаги демократик қадриятлар ва ўзгаришлар ривожининг тажрибаси ўзига хос хусусиятлар, ўзига хос анъаналарга эга. Шарқда демократия тушунчаси ҳамжиҳатлик ғояси, жамоатчиликнинг фикрича, устуворлик заминида шаклланади”⁹. Осиё минтақаси ва мусулмон Шарқининг бой тарихий тажрибасига асосланиб, И.А.Каримов Ўзбекистонда демократик тамойилларнинг ривожини тўғрисида ниҳоятда муҳим хулосага келади: ”Бизнинг мамлакатимизда, - дейди Юртбошимиз, - демократик жараёнлар халқимизнинг қонунни ҳурмат қилиш, қонунга итоат этиш каби фазилатларига мос равишда ривожланиши зарур. Ахлоқий, маънавий қадриятлар сиёсий муносабатларда ҳам устунлик касб этиши даркор”¹⁰.

⁷ Ўша манба. 8-9 бетлар.

⁸ Ўша манба. 9-бет.

⁹ Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. ТЗ. –Т.: «Ўзбекистон» 1996, 9-бет.

¹⁰ Ўша манба, 9-10 бетлар.

“Қадриятлар — жамиятда кишилар ўртасида обрўга, эътиборга, хурматга, нуфузга, аҳамиятга эга кишилар муносабатлар, ҳолатлар, моддий нарсалар ва маънавий бойликлар мажмуаси”¹¹ деган таъриф берилган. Қадриятларни бундай таърифлаш унинг моҳиятини анча ёрқин ифодаласада, лекин қадриятларга берилган таърифлар ичида ўзининг илмийлиги билан бошқа таърифлардан ажралиб туради, деган фикрдамыз. Бизнингча, **“умуминсоний қадриятлар тушунчаси бутун жамият аҳамиятига эга бўлган, инсониятнинг мавжудлиги, ўтмиши, бугуни ва келажакни, яшашнинг асосий йўналишлари, қонун-қоидаларини, талаб ва тартибларини, одамларнинг энг азалий орзу-умидлари ва идеалларини ўзида акс эттирадиган қадриятларнинг умумий шаклларини ифодалайди.** Умуминсоний қадрият тушунчасининг объектив асоси ижтимоий муносабатлар ва жараёнлар, инсониятнинг узлуксиз ҳаётини ва турмуш тарзини умумлаштирадиган жамиятдир”. Дарҳақиқат “умуминсонийлик” тушунчасида қадриятларни тирик табиатнинг бир қисми бўлган одам зотининг ҳаёти ва камолоти унинг тарихий тараққиёти, сиёсий ва бошқа бирликлар учун аҳамияти ўз ифодасини топиши керак. Шу ўринда инсониятнинг энг умумий жамоаси бўлган жамиятгина, умуминсоний қадриятларнинг яратгувчиси ва сақлаб турувчисидир. Умуминсоний қадриятлар ниҳоятда кенг кўламли ва серқирра тушунча. Унинг заминида энг аввало озодлик, эркинлик, тинчлик, демократия туфайли шаклланган инсон бахт-саодати каби умумижтимоий маъно ва мазмун кашф этадиган қадриятлардан иборат, дейиш мумкин. Қадриятларни фақат моддий ва маънавий бойликлар сифатида тушуниш ва уни шундай изоҳлаш ҳам илмий нуқтаи назардан тўғри эмас.

Демак, «Қадрият» атамаси бизга арабча «қадри» сўзидан кириб келган бўлиб, бугунги кунда бу тушунча «борлиқ ва жамиятдаги бирор бир нарса ва ҳодисанинг кишилар ўртасидаги ўзаро ижтимоий муносабатлардаги тутган

¹¹ Мустақиллик изоҳли илмий-оммабоп луғат. А. Жалолов ва Қ. Хоназаров умумий таҳририда. –Т.: “Шарқ”, 1998, 279-бет

муҳим аҳамиятни ифода этиш учун қўлланилмоқда. Бу масаланинг бир томони. Унинг иккинчи томони шундан иборатки, «қадрият» сўзи қадим замонларда пайдо бўлган ва барча халқлар тилларида мавжуддир. Демак, бу тушунча бир неча минг йиллик тарихга эгадир. Фикримизнинг исботи сифатида қадимги дунёда «аксиология» деган атаманинг мавжуд бўлишидир. Аксиология аслида фалсафанинг муҳим йўналишларидан биридир. Фақат бу тушунча XIX-XX асрларга келиб, Европа мамлакатлари фалсафасида ривожлантирилди. Унинг тарихи демократия тарихи билан боғлиқдир. Бинобарин, Европа мамлакатларида ҳам демократик жамиятни барпо этишда кадриятларга асосланиш устувор бўлган.

2. Ўзбекистонда демократик жамият барпо этишда миллий ва умумбашарий кадриятларнинг уйғунлашуви ва унинг тарихий аҳамияти

Миллий кадриятлар ҳам қандайдир ўзгармас ҳодисалар эмас. Миллат тараққиёти билан боғлиқ бўлган ижтимоий, иқтисодий, маънавий ҳаётнинг такомиллашиб бориш, яшаш ва меҳнат қилиш шароитлар ўзгариши билан миллий кадриятлар ҳам ривожланиб боришига имкон яратилади. Ҳар бир кадрият маълум конкрет давр, шароит ва эҳтиёжларнинг маҳсулигина эмас, балки унинг кўзгуси ҳамдир. Шу нуқтаи назардан **кадриятларнинг демократик тамойиллар билан қарор топишидаги ўрнига баҳо беришдан олдин улардан фойдаланишда икки омилга алоҳида эътибор бериш керак: биринчиси** – қайси бир кадриятларнинг юзага келган аниқ тарихий шароитлар, **иккинчиси**, ўша даврларга хос бўлган имконият ва эҳтиёжларни ҳам билиш керак. Шунингдек, умумбашарий демократик кадриятларми, минтақавий кадриятларми, миллий кадриятларми унинг қайси замин эҳтиёжи асосида вужудга келганлигини, улар ўртасида қандай уйғунлик мавжуд бўлганлиги, ворисийлик масалаларини ҳам ўрганиш зарур. Айни пайтда, фикримизча, муайян миллий, синфий, минтақавий, шахсий ва бошқа хусусий

кадриятлар тизими ҳам умуминсоний кадриятлар тизимининг ўрнини боса олмайди.

Фуқаролик жамиятини барпо этишда умуминсоний кадриятларнинг намоён бўлиш хусусиятлари нисбий характерга эга бўлиб, унинг бу хусусияти, яъни нисбийлик ҳар доим ҳам кўзга ташланавермайди. Шунга кўра **демократик тамойилларни миллий кадриятлар билан уйғунлаштиришда** унинг қуйидаги **намоён бўлиш шакллари**ни алоҳида таъкидлаш зарур.

а) демократик жараёнларнинг узвийлиги асосида миллий кадрият сифатида шакллантириш;

б) одамларнинг тафаккури ва ижтимоий-сиёсий савияси билан демократик ўзгаришлар даражасини мутаносиб бўлишига эришиш орқали;

в) жамиятдаги турли хил гуруҳлар қарашларини ягона мақсад – «Ўзбекистон келажаги буюк давлат» деган миллий ғоя асосида ҳамжиҳатлилик, миллатлараро тотувлик ижтимоий-иқтисодий барқарорликни таъминлаш асосида;

г) демократик жараёнлар халқимизнинг қонунни ҳурмат қилиши, қонунга итоат этиш каби фазилатларига мос равишда ривожланишини таъминлаш;

д) сиёсий муносабатларда ҳам ахлоқий, маънавий, миллий кадриятлар устуворлигига эришиш орқали умумбашарий демократик тамойилларни мамлакат фуқаросининг турмуш эҳтиёжига айлантириш ва бошқалар.

Демак, **умуминсоний кадрият** деганда жамият аъзоларининг ҳаммаси учун умумий аҳамиятга эга бўлган ва ҳар бир шахснинг ҳаётида рўй бераётган ўзгаришларга ижобий таъсир этадиган, кишиларнинг хатти-ҳаракати, амалий фаолияти, яшаш тарзи, бошқаларга муносабати ҳам умуминсоний кадриятларнинг мезони сифатида баҳоланади. Шу билан ҳам умуминсоний кадриятлар тизимида демократик тамойилларнинг ўзи унинг шаклланиши учун кенг майдон очиб беради. Бироқ, бу дегани миллий кадриятларнинг ўрни ана шу тизимда пассив ҳолатда экан-да деган хулосани

чиқармаслик керак. Негаки, кадриятлар тизимида миллат, унга хос бўлган белгилар, жиҳатлар, хусусиятлар, уларнинг вужудга келиш жараёнига бевосита таъсир кўрсатадиган ҳудуд, макон ва у билан боғлиқ туйғулар демократик жамиятни барпо этишда муҳим ўрин эгаллайди. Миллий кадриятлар шахс кадриятларини умуминсоний кадриятлар билан боғловчи занжирнинг муҳим ва асосий бўғини ҳисобланади. Шунга кўра, миллат ҳар қандай миллий кадриятнинг объекти, уни яратувчиси ва миллий кадриятлар тизимида асосий таянадиган ижтимоий таянч ҳамдир. Миллат бир томондан, ўзининг кадриятларини мутассил вужудга келтириб турганлиги билан ҳам у яшовчанлик хусусиятига эга бўлади. Демак, миллий кадриятлар ўтмишдан келажакка ривожланиш жараёнида уларни доимий такомиллаштириб янги-янги қирраларини вужудга келтиради. Айнан ана шу жараён адолатли ва демократик жамиятнинг шаклланишида ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади. Демак, **биринчидан**, миллий кадриятларсиз демократия тамойилларини ҳаётга жорий этиш, уни ҳар бир шахснинг турмуш тарзига айлантириш мумкин эмас. Демократия нафақат шахс фаолияти, балки у миллатнинг руҳияти ҳамдир.

Иккинчидан, демократик жараёнлар давомида мавжуд кадриятлар тизимининг ўзи ҳам ривожланиб ва ўзгариб боради. **Учинчидан**, миллат миллий кадриятнинг ҳақиқий эгаси. Демак, миллат унинг макон ва замондаги ҳаракати ҳам, ўтмишдан келажакка томон яшаши ҳам, авлоддан авлодга етказиб берувчиси ҳам, унинг асосий объекти ҳам айнан шу миллатдир. **Тўртинчидан**, миллий кадриятларнинг такомиллашмаганлиги миллатнинг йўқ бўлиб кетишига ва охир оқибатда эгасиз бўлиб қолишининг бошланишидир. Собиқ шўролар даврида миллатга бўлган ҳужум энг аввало, унинг кадриятларига бўлган ҳужумдан бошланганлигини тасодифий ҳол эмас эди. Бунинг бир қатор мисолларини кўҳна тарихдан ҳам, ҳозирги даврдан ҳам кўплаб келтириш мумкин. **Бешинчидан**, миллий кадриятларнинг сақланиб қолиши, бу фақат уларнинг ўзини ўзи асраб қолишининг асосий масаласи деб қараш керак эмас. Балки ҳар қандай миллатнинг сақланиб

қолиши учун ҳар бир миллатнинг ўзи жавобгар, масъул бўлиши шарт. Ана шу жавобгарлик, масъуллик даражаси миллий ривожланиш жараёнида алоҳида аҳамият касб этади. Бу ҳақда қозоғистонлик профессор, файласуф Ғ. Қодиржонов халқаро конференцияларнинг бирида ўзи тан олиб, шундай фикрни билдирди: “Қозоқ зиёлиларининг ўз она тилларини ўрганишлари, ўзлаштириши ва ўз тилларида илмий фалсафий, сиёсий китобларни ёзиши ўта мушкул бўлиб қолаётганлигининг сабаби - улар миллий руҳининг эркинлигига нисбатан узоқ йиллар ҳукмрон бўлган “қизил империянинг” мафкуравий тазйиқининг натижасидир. Бундай ҳолатни Қирғизистон ва Ўзбекистон зиёлилари ўртасида ҳам кузатиш мумкин”.¹

Умуминсоний кадриятларга содиқлик - Ўзбекистонда демократик жамият барпо этишнинг асосий тамойили. 1. Умуминсоний кадриятлар инсон маънавий, ижтимоий камолотининг қандайдир алоҳида, бошқалардан ажралган томони эмас. Умуминсоний кадриятлар миллий ва минтақавий кадриятларнинг умумлашгин ифодасидир. Умуминсоний кадриятлар бутун инсониятга хос кадриятлар асосида ташкил топади ва ривожланади. Улар айни вақтда барча миллий кадриятларнинг бир-бирига яқинлашиши ва ривожланишига ҳам хизмат қилади.

Инсонпарварлик ғояларига садоқат, демократия, ижтимоий адолат ҳамма ерда барқарор бўлишига интилиш, инсон ҳуқуқлари поймол этилишига йўл қўймаслик, ҳамма халқларнинг миллий мустақиллик учун бўлган курашларини ҳимоя қилиш, кишиларни дўстлик, ҳамкорлик ва ҳамдардликка чорлаш, ҳамма ерда тинчлик, осойишталик қарор топишига ҳаракат қилиш, атроф-муҳитни тоза сақлаш умуминсоний кадриятларнинг ҳозирги кунда катта аҳамият касб этаётган жиҳатларидир.

Бу кадриятлар бутун инсоният томонидан қўлга киритилган фан, техника, маданият, ижтимоий ишлаб чиқариш муносабатларини ривожлантириш борасидаги янги жиҳатлар, демократия, қонунчилик,

¹ 2002 йил 8-май ойида ЖИДУ да бўлган Халқаро конференция баённомасида айтилган фикрдан кўчирма.

адолатни барқарорлаштириш борасидаги ютуқлардан ҳам иборат бўлиб, улардан оқилона фойдаланиш республикамизни жаҳондаги ривожланган давлатлардан бирига айлантириш ишига ҳам хизмат қилади. Бу борада бирор чекинишларга, миллий маҳдудликка ва калондимоғликка йўл қўйиш ниҳоятда катта йўқотишларга олиб келиши мумкин. Умуминсоний қадриятлар маҳаллий шароит, имкониятлар, тарихий анъаналар билан боғлангандагина керакли самара беради.

2. Минтақавий қадриятлар ҳам умуминсоний қадриятлар билан чамбарчас боғланган. Қадриятларнинг бу туркуми бир-бирига яқин бўлган шароитларда яшаган ва меҳнат қилган, тарихи туташ бўлган мамлакатлар ва халқлар учрайди. Бу қадриятлар ҳозирги кунда ҳам катта аҳамият касб этмоқда.

Марказий Осиё халқлари минг йиллар давомида бир-бири билан яқиндан иқтисодий ва сиёсий алоқалар ўрнатганлар. Уларнинг турмуш шароитлари, тили, маданияти, дини, урф-одатлари бир-бирига яқин бўлиши кўплаб умумминтақавий қадриятлар шаклланишига олиб келган. Бу қадриятлар турли жойларда бир-биридан бироз фарқ қилса-да, моҳият жиҳатидан яқиндир.

Меҳмондўстлик, болажонлик, яқин қўни-қўшничилик, катталарни ҳурмат, кичикларни иззат қилиш, қариндош-уруғлар, дўстлар билан яқин алоқада бўлиш, саҳийлик, ҳалол билан ҳаромни фарқлаш Ўрта Осиё халқларининг ҳаммасига хос бўлган маънавий фазилатлардир. Гарчанд меҳмондўстлик билан боғлиқ удумлар минтақамизнинг ҳамма ерида кенг тарқалган яхши анъана бўлса ҳам, улар турли жойларда бир-биридан фарқ қилади. Кексаларни, ота-оналарни ҳурмат қилиш ҳам Марказий Осиё халқларининг ўзига хос юксак маънавий бойлигидир.

Кексалар кўпни кўрган, ақл ва идрок билан ҳар ишда маслаҳат бера оладиган, ёшларга катта тарбиявий таъсир кўрсата оладиган кишилардир. Кексаларни ҳурмат қилиш, улардан сабоқ олиш, ҳаёт тажрибасини ўрганиш маънавий камолот учун янги имкониятлар излашга ҳаракат қилишдир. Ота-

онани ҳурмат қилиш, уларнинг гапига, панд-насихатига қулоқ солиш ҳам катта маънавий қадриятдир. Ота-она ҳеч вақт ўзининг фарзандига ёмонликни раво кўрмайди. Улар ҳаётда кўп оғирлик, енгилликларни кўргани сабабли, фарзандларининг истиқболини ҳам улардан кўра кўпроқ ўйлайдилар. Баъзан ота-онанинг насихатлари ноқобил фарзандларга оғирроқ туюлади. Бу - ҳаётни чуқур билмаслик, ҳаётнинг турли жараёнларига енгил-елпи карашнинг оқибатидир. Фарзандлар ота-онанинг кадрини ўзлари ота-она бўлганидан кейингина фахмлаб оладилар. Бу давр ичида улар маънавий камолотнинг кўп имкониятларини қўлдан бой бериб қўядилар. Шунинг учун улкан маънавий қадрият бўлмиш ота-онани ҳурмат қилиш одатини асло унутмаслик керак.

Ота-онага бўлган ҳурмат дунёдаги барча халқларда учрайди. Лекин бизнинг минтақамизда бу қадриятни эъзозлаш бошқа жойларга нисбатан устунроқ туради. Ҳашар йўли билан уй-жой қуришда, уй-жойларни таъмирлашда бир-бирига ёрдам кўрсатиш, етим-есирларнинг, бева-бечораларнинг пешонасини силаш, меҳр-мурувватли бўлиш, уларни қариндош-уруғлар ўз ҳимоясига олиб, хору зор бўлиб қолишига йўл қўймаслиги ҳам минтақамиз халқларининг барчасига хос қадриятдир.

Ўзбекистон суверен демократик давлат бўлиб, халқ давлат ҳокимиятининг асосий манбаи ҳисобланади. Бу ҳақда Конституциянинг 13-моддасида шундай дейилган: «Ўзбекистон Республикаси демократик умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади.

Демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинади»¹². Демак, демократик давлатда халқ давлат ҳокимиятининг асосий манбаи бўлиб, умуминсоний тамойилларни амалга ошириш орқали инсон ва жамиятнинг фаровонлигини, барча халқнинг турмуш даражасини ошириб боришга эришади.

¹² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: Ўзбекистон, 2003. 11-б.

Катта ижтимоий ва тарбиявий аҳамиятга эга бўлган минтақавий кадриятлардан яна бари – **жамоатчилик фикридир**. Жамоатчилик фикри одамлар ўртасидаги бир-бирига яқинлик, ўзаро ҳурматнинг ифодаси бўлиб, кенг фойдаланиш мумкин бўлган кадриятдир.

Хулоса қилиб айтганда кадриятлар жамият тарихий тараққиёти жараёнида шаклланган ва ривожланган, ўтмишда, ҳозирги кунда ва келажакда ҳам ижтимоий тараққиётга ижобий таъсир этадиган, кишилар онгига сингиб, ижтимоий аҳамият касб этган моддий, маънавий бойликлардир. Шу нуқтаи назардан, тарихий тажриба, анъаналарнинг мерос бўлиб ўтиши - буларнинг барчаси янгидан янги авлодларни тарбиялайдиган кадриятларга айланиб қолиши лозим.

Демак, миллий кадриятлар умуминсоний демократик тамойиллар билан уйғунлаштирилса, шундагина жамият тараққиётининг ривожланишида унинг ўрни алоҳида аҳамиятга эга бўлади. Аммо шўролар даврида кадриятлар бир томонлама ёритилар, бу борада кўп тадқиқотлар олиб борилган эди. Лекин миллий кадриятларнинг мавжудлиги эътибордан четда қолар эди. Бундай “тадқиқот”лардан мақсад ҳар бир миллатнинг ўз муайян тарихий тажрибаси асосида ўз кадриятлари тизими шаклланганига қадар кишиларнинг эътиборини тортмаслик, демократиянинг умумжаҳон ва умумбашарий тамойиллари эса синфий асосда талқин этилар эди. Танлаб олинган ва умумжаҳон тамойиллар ва кадриятлар ичида энг нуфузли жойни “**улуғ миллат**”нинг кадриятлари эгаллаб турарди.

«Бугунги кунда, - мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов таъкидлаганидек, - анъанавий кадриятларимизни демократик жамиятнинг кадриятлари билан уйғунлаштириш келажакда янада равнақ топишимизнинг, жамиятимиз жаҳон ҳамжамиятига қўшилишининг гаровидир»¹³. Шу нуқтаи назардан умумбашарий демократик тамойилларни қарор топтириш, кўп бор таъкидланганидек, жамиятимиз тараққиётидаги энг мураккаб масалалардан биридир. Айниқса, бу узоқ вақт тоталитар тузум асоратида яшаган собиқ

¹³ Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. –Т.: Ўзбекистон, 1998. 135-б.

иттифоқ маконида, жумладан Ўзбекистонда ҳам унинг иллатларидан буткул қутула олмаган жамиятда янада мураккаброқ кечади. Ана шу мураккаб жараёни, ижтимоий-сиёсий ларзаларга олиб келмасликнинг йўлларида бири, қонун устуворлиги тамойилидир.

4. Миллий ва маънавий ўзгаришларнинг давлат ва жамият қурилишида ақс этиши.

Мамлакатимизда фуқаролик жамиятини барпо этиш мақсад этиб белгиланган бир пайтда, демократик тамойилларни эгаллаш, фуқаролар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, шахс эркинлигини амалда жорий этиш, сиёсий жараёнларни эркинлаштириш, демократик меъёрлар асосида кўппартиявийлик тизимни такомиллаштириш, давлат бошқаруви органларининг айрим ваколатларини босқичма-босқич жамоат ва ўз-ўзини бошқариш ташкилотларига ўтказиш каби вазифалар умуминсоний қадриятларни ўзида ифода этган ҳолда маънавият билан туташади.

Янги даврда жаҳондаги илғор мамлакатларда шаклланган демократия ва фуқаролик жамияти асосий қадриятлари – **халқ ҳокимияти, фуқаролар манфаатларини ҳимоялашга қаратилган сиёсат, сиёсий қарорларни қабул қилишда кўпчиликнинг иродасига таяниш, озчиликнинг ҳуқуқларини ҳурмат қилиш, инсон ҳуқуқларига риоя этишнинг қафолатланиши, эркин ва адолатли сайловлар тизимининг жорий этилиши, барчанинг қонун олдида тенглиги, ҳокимият органлари фаолияти устидан жамоатчилик назорати каби қадриятлар халқнинг, ҳар бир фуқаронинг турмуш тарзи, маънавияти ва маданиятининг узвий ва ажралмас қисмига айланганидагина, демократик жамиятни қуриш реал воқеликка айланади.**

XVIII асрнинг машҳур файласуфи Жан Жак Руссо: “Демократия золимларни дунёга келтиради”, - деб ёзган эди. Бу ўта қатъий айтилган

фикрга тўлиқ қўшилиб бўлмаса-да, айтиш лозимки, унинг ортида реал хавфга ишора бор. Собиқ СССРда кечган жараёнлар бунга ёрқин далил бўла олади. Демократия шиорлари остида олиб борилган сиёсат ортида алоҳида шахсни кўпчиликнинг иродасига бўйсундириш амалиёти яширинган эди. Алоҳида шахснинг манфаати ва ҳуқуқлари қонун билан ҳимоя этилмаган ҳолда эса, ҳар қандай ҳокимият, ҳатто демократия шаклидагиси ҳам осонлик билан авторитаризм ва тоталитаризмга айланади. Ана шу ўринда маънавиятнинг ижтимоий-сиёсий характери, ҳуқуқ билан туташ нуқтаси намоён бўлади.

Ўзбекистонда давлат ва дин ўртасидаги муносабатларнинг ўзига хос жиҳатлари. Ўзбекистон ўз миллий мустақиллиги туфайли миллий урф-одатлари, диний қадриятлари тикланди. «Наврўз» байрамидан диний тамға олиб ташланди. Маънавий ҳаётимиздаги диний байрамлар, ҳайит кунлари республикамызда умумхалқ байрами сифатида нишонланиб келинмоқда. Маънавий ҳаётда ислом динининг алоҳида ўрни бор. Презентимизнинг 1992 йил 7 мартдаги фармони билан Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида дин ишлари бўйича қўмита ташкил қилинди. 1992 йил 27 мартда Президентимизнинг «Рўза ҳайитини дам олиш куни деб эълон қилиш тўғрисида»ги Фармони қабул қилинди. Ўзбекистонда 18 та конфессия мавжуд бўлиб, 3 мингга яқин диний ташкилотлар фаолият юритмоқда. Давлат улар билан ўзаро муносабатда, ўз дунёвий хусусиятини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги тамойилларга асосланади. Бу тамойилларни Президентимиз Ислом Каримов «Ўзбекистон: 21 аср бўсағасида...» асарида кўрсатиб берган эди. Булар:

- 1) Диндорларнинг диний туйғуларини ҳурмат қилиш.
- 2) Диний эътиқотларни фуқароларнинг ёки улар уюшмаларининг хусусий иши деб тан олиш.
- 3) Диний қарашларга амал қилувчи фуқароларнинг ҳам, уларга амал қилмайдиган фуқароларнинг ҳам ҳуқуқларини тенг қафолатлаш ҳамда уларни тақиб қилишга йўл қўймаслик.

4) Маънавий тикланиш, умуминсоний ахлоқий қадриятларни қарор топтириш ишида турли диний уюшмаларнинг имкониятларидан фойдаланиш учун улар билан мулоқат қилиш йулларини излаш зарурати.

5) Диндан бузғунчилик мақсадларида фойдаланишга йўл қўйиб бўлмаслигини эътироф этиш кабилар.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 31-моддасида баён этилганидек, ҳамма учун виждон эркинлиги кафоатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қуйилмайди. Анна шу мода асосида 1998 йил 1 майда Олий Мажлис XI сессиясида «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар туғрисида»ги қонуннинг Янги таҳрири қабул қилинди.

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг мустақиллигини мустаҳкамлаш, унинг хавфсизлигини таъминлаш демократик, фуқаролик жамияти қуришнинг муҳим шартларидан биридир. Лекин диндан, Айниқса ислом дини қадриятларини туғри тушунмаслик натижасида ҳудудимизда диний экстремиз, фундаментализм, ваҳобийлик хизбу таҳрир каби оқимлар пайдо бўлиб, ўтиш даврида айрим қийинчиликларни бўрттириб кўрсатиб, мамлакатимизнинг дунёвий давлат йўлидан боришига қарши бўлган оқимлар юзага келди, улар мамлакатимизни исломий давлат қуришни тарғиб қилмоқдалар. Масалан, 2005 йил 12-13 май кунлари Андижон шаҳрида юз берган кўпоровчилик ҳаракатларида ўзларини ислом ҳомийлари қилиб кўрсатган акромийлар тўдасининг қилмишлари хунрезликларга сабаб бўлди. Давлатимиз унинг олдини олиб, ёшлар орасида бундай оқимларга кириб қолмаслик учун тарғибот ишларини кучайтирмоқда.

Миллий ўзликни англаш айнан маънавий қадриятларни ўзлаштириш, ўз халқининг тарихи, маданий меросини ўрганиш, бугунги ҳолати ва эртанги истиқболини аниқ тасаввур этишдан бошланади.

Миллий маънавий қадриятлар кўп асрлик тарихга эга. Ўзбекистондаги тарихий обидалар, маданий ёдгорликлар ё урф-одат ва маросимларни таҳлил

килиш, буларнинг пайдо бўлиши жуда қадим замонларга бориб тақалишини кўрсатади. Масалан, «Авесто» бундан 2700 йил муқаддам 12 минг мол терисига олтин харфлар билан битилган бу асар пайдо бўлиши учун ундан аввал ҳам камида неча минг йиллик давр ўтганлиги, теран ҳаётий тажриба ва ҳикматлар тўпланганлиги, шубҳасиз. Бу асар юксак маданий ҳаёт, фалсафа ва фан, хоттотлик ва муштарийлик ривожланиши натижасида яратилганлиги учун ҳам шу пайтгача ўз қимматини йўқотмади.

Даврлар ўтиши билан миллий маънавий қадриятлар ҳам ўзгариб, ривожланиб, янгиланиб, бойиб боради. Замон руҳига ва тараққиёт талабларига мос келмай қолган меъёр ва талаблар инкор этилади. Янгича тасаввур ва ёндашувлар, фазилат ва одатлар ҳаётга кириб келади.

XXI аср бошига келиб ахборот технологиялари туфайли глобаллашув жараёни янги босқичга кўтарилди. Бу шароитда миллий қадриятларга четдан бўладиган таъсир беқиёс даражада зўраяди. Бу таъсир, бир томондан, миллий маданиятларнинг бойиши, қадриятларнинг қайта баҳолиниши ва юксалишига, иккинчи томондан эса, миллатнинг руҳияти ва қадриятига ёт бўлган одат ва ҳаракатларнинг кириб келишига сабаб бўлади.

Ислом Каримов «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида» асарида халқнинг маданий қадриятлари, маданий мероси минг йиллар мобайнида Шарқ халқлари учун қудратли маънавий куч бўлганлигига алоҳида эътибор берди.

Бунда 1) собиқ мафкура тазйиқини; 2) маънавий ва маданий меросни тиклаш Ўзбекистон давлати сиёсатида муҳим вазифа сифатида белгилаб олинганлигини чуқур ўрганиш, ёшларнинг унга эътиборини жалб этиш муҳим.

Жамиятда маънавий қадриятларни тиклашга миллий-маънавий жараёни сифатида қарашда қуйидаги жиҳатларга эътибор бериш лозим:

- 1) Халқимиз истиқбол туфайли сиёсий мустақилликни қўлга киритганлиги.

- 2) Ўз тақдирини ўзи белгилашнинг чинакам эгаси бўлганлиги.

3) Ўзининг маънавий-тарихий илдизларини ўрганиш имконияти юзага келганлиги, аммо унинг жуда мураккаб жараёнларда амалга оширилаётганлиги.

4) Мустақилликнинг дастлабки йилларида «сиёсий, маданий экстремизм хавфи» туғилиши мумкинлигининг ҳисобга олинганлиги республикада мустақилликни сақлаб қолишда, барқарорликни таъминлашдаги аҳамиятини чуқурроқ, атрофлича, аниқ мисоллар ёрдамида ёритиш ўзининг амалий аҳамиятига эга.

ХУЛОСА

Миллий кадриятларнинг адолатли демократик жамиятни барпо этишдаги ўрнини таҳлил этиш жараёнида энг аввало, миллатнинг ўзини ижтимоий кадрият сифатида қараш зарур. Негаки, миллатнинг ўзи миллий кадриятларнинг ҳам объекти ва ҳам субъектидир.

Демак, мамлакатимизда демократик жамият барпо этишда миллий ва умумбашарий кадриятларнинг уйғунлашуви тараққиётнинг зарурий қонунидир. Умумбашарий тамойиллар ва кадриятлар қандайдир ўзгармас, ақидавий тушунчалар эмас. Даврлар ўтиши, шароит, талаб ва эҳтиёжларнинг ўзгариши билан уларнинг мазмуни, баҳолаш мезонлари ҳам ўзгариб боради. Лекин бу ўзгаришлардан қатъий назар, умуминсоний кадриятлар одамларни жипслаштирувчи, маълум мақсадлар, ижтимоий, маънавий камолотининг муайян йўллари учун биргалашиб курашишга, ҳаракат қилишга чорловчи ижтимоий ҳодисалардир. Умуминсоний кадриятлар турли давлатлар, халқлар ўртасидаги кўприк воситасини ўтаб, одамларни бир-бирига яқинлаштирувчи, ҳамжиҳатлик ва ҳамкорликка чорловчи куч воситасини ўтайди. Маънавият борасида ҳам умуминсоний кадриятлар халқларнинг барча маданиятини яқинлаштиради ва уларнинг тезроқ камол топишга имкон яратиб беради.

Демак, жамиятдаги демократик ўзгаришларни амалга ошириш учун маънавият сиёсатнинг бош таянчи бўлмоғи керак. Шунинг учун ҳам мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов демократик фуқаролик жамияти асосларини барпо этиш учун “инсофли, диёнатли одамларнинггина раҳбарлик тўнини кийишга маънавий ҳақи бор”лигини таъкидлаб келмоқда.

И.А.Каримов Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги “Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари” маърузасида ислохотларнинг бош йўналишини ва самарадорлигини белгилаб берадиган қуйидаги устувор вазифани белгилаб берди: “Фуқаролик жамияти асосларини барпо этишнинг энг муҳим таркибий қисми маънавият ва маърифат соҳасида, шахсни мунтазам камол топтириш борасида узлуксиз иш олиб боришдан иборат.

Бу ҳаётий ҳақиқат биз ҳамиша амал қиладиган тамойилга, жамият ривожининг асоси ва шартига айланмоғи ҳамда ўзида яхлит бир тизимни мужассам этмоғи лозим. Бу тизим марказида маънавият, ахлоқ-одоб, маърифат каби ўлмас қадриятлар турмоғи керак”.¹

Маънавият инсон руҳиятида воқе бўлади. Шунинг учун у аввало, алоҳида олинган инсон билан боғлиқ тушунча. Аммо инсон жамиятдан ажралмас бўлиб, жамиятдан ташқарида ўз инсонлик моҳиятини йўқотар экан, маънавият инсонни ўзга одамларга, жамиятга, бутун борлиққа дахлдор қилади. Шу жиҳатдан маънавият ижтимоий мазмун касб этади. “Инсон ўзини халқнинг бир зарраси деб сезгандагина, у ҳақда ўйлаб, меҳнат қилиб яшагандагина, маънавият билан туташади”². Демак, ҳар бир киши ўзининг яшаш тарзига, ўзгалар билан бўлган муносабатига жиддий эътиборни қаратмасдан туриб, жамият биронта муаммони ҳал этиши мушкул.

Бугунги кунда ҳар қандай миллий тикланиш ва миллий ривожланишнинг асоси бўлган маънавий мерос, урф-одатлар, анъаналар,

¹ И.А.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. 1-жилд. Т.: Ўзбекистон, 2002, 81-бет

² Ўша манба.

юксак кадриятлар, тарихий хотира халқимизга қайтарилди. Миллий ўзлигини, ҳуқуқларини тобора теранроқ англаб бораётган халқимиз учун буюк келажакни барпо этиш йўлида бу бой имкониятлардан фойдаланиш, барча моддий ва маънавий бойликларни миллий ривожланишга, Ўзбекистонда демократик-ҳуқуқий жамият қуриш ишига йўналтиришга сафарбар этишдек улкан имкониятлар яратилди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: «Ўзбекистон», 2007. – 6–12-б.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда. -Т.: «Ўзбекистон», 2000, 6, 8-12, 14-15, 16-26, 28-38, 47-48-бетлар.
3. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. Т.1. -Т.: «Ўзбекистон», 1996, 36-85-бетлар.
4. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Т.3. -Т.: «Ўзбекистон», 1996, 3-54-бетлар.
5. Каримов И.А. Адолат қонун устуворлигида. Т.10. -Т.: «Ўзбекистон», 2002, 26-52-бетлар.
6. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайдди. Т.13. – Т.: Ўзбекистон, 2005. –156–223-б.
7. Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари – олий кадрият. – Т.14. – Т.: Ўзбекистон, 2006. – 61–97, 139–153, 248–265-б.
8. Каримов И.А. Инсон манфаатларини таъминлаш, ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш – устувор вазифамиздир. – Т.: “Ўзбекистон”, 2007. – 48 б.
9. Каримов И.А. Демократик ҳуқуқий давлат, эркин иқтисодиёт талабларини тўлиқ жорий этиш, фуқаролик жамияти асосларини қуриш – фаровон ҳаёт гаровидир. – Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2007. – 64 б.

10. Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш – барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. – Т.15. – Т.: “Ўзбекистон”, 2007. – 3-11, 154-211-241-251-б.
11. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. – Т.: “Ўзбекистон”, 2007. – 48 б.
12. Ўзбекистон: 13 йил мустақил тараққиёт йўлида. Т.: «Ўқитувчи», 2004, 3-44-бетлар.
13. Дўстжонов Т., Ҳасанов С. Ўзбекистон демократик тараққиёт йўлида. Т.: Тошкент Молия институти, 2004, 3-180-бетлар.
14. Одилқориев Х.Т., Фойибназаров Ш.Ф. Сиёсий маданият. Т.: ЎзРИИВ Академияси, 2004, 278-296-бетлар.
15. Тўхлиев Н. ва бошқалар. Ўзбекистон иқтисодиёти асослари. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашр., 2006. – 280 б.
16. Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти: назария ва хорижий тажриба. – Т.: Янги аср авлоди, 2006. – 204 б.